

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу, 241 м групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта

Дем'яненко Юлія Сергіївна

Керівник к.психол.н., доцентка Лось О.М.

Рецензентка Ібайдулаєва І.М.,

Вихователь-методист Херсонської
початкової школи № 7 Херсонської міської
ради

Херсон – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	5
1.1 Загальна психологічна характеристика дошкільного віку.....	5
1.2 Характеристика процесу соціалізації в дошкільному віці	16
1.3 Формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку.....	23
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ І ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	29
2.1. Організація і процедура дослідження мотивів соціалізації в дошкільному віці.....	29
2.2. Формування соціальної компетентності дошкільників.....	39
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	51
Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	51

ВСТУП

Сучасний світ українського суспільства характеризується глобальними змінами. Вони охоплюють усі сфери людського життя. На фоні цих змін саме діти перебувають у складному становищі, оскільки ще не мають власних сталих моральних маркерів та ціннісних орієнтацій. Це часто викликає неадекватну реакцію дитини на навколишнього події. Саме в той час, коли в людини формується уявлення про навколишній світ, явища соціального життя, взаємини між людьми, дитина повинна засвоїти багато правил, які склалися в суспільстві. Дошкільний етап розвитку найбільш підходящий для початку процесу соціалізації маленької людини.

Поняття соціалізації особистості має широке значення, базується у предметній області різних наук – соціології, психології, педагогіки та філософії, та досліджувалося багатьма вченими. Аналіз філософських, педагогічних, соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних досліджень свідчить про інтерес учених до проблеми соціалізації дітей дошкільного віку. Науковим дослідженням проблеми соціалізації особистості займалися такі вчені як Гіддінгс Г., Дюркгейм Е., Еріксона, Кулі, Дж. Міда, Т. Парсонс, Г. Тард, З. Фрейд та ін. Загальній соціалізаційній проблематиці присвятили свої праці такі відомі вчені, як Г. Андрєєва, Б. Вульфов, В. Зеньковський, М. Лукашевич, Р. Овчарова, С. Русова, В. Семенов, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський та ін.

Соціальний розвиток дитини — це сукупність традицій суспільства, культури, навколишнього середовища, формування цінностей і здібностей до комунікації. Базові основи життєдіяльності закладаються в дошкільному віці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує недостатню роздробленість проблеми соціалізації дошкільників. Саме тому тема дипломної роботи «Формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку» являється актуальною.

Мета дипломної роботи: вивчення процесу формування соціальної компетентності дошкільнят.

До основних завдань дослідження належать:

1. Розглянути психологічні особливості дітей дошкільного віку.
2. Охарактеризувати становлення дошкільника як соціальної особи.
3. Визначити поняття та сутність соціалізації дітей дошкільного віку.
4. Експериментально дослідити етапи соціалізації дитини дошкільного віку.
5. Охарактеризувати формування соціальної компетентності дошкільників.

Об'єкт дослідження: процес соціалізації дошкільнят.

Предмет дослідження: механізми формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку.

Теоретико-методологічну основу склали: психологічна теорія особистості (О. Асмолов, Л. Виготський, Д. Фельдштейн), філософські, педагогічні та соціальні концепції про вплив соціального середовища на становлення і розвиток особистості (Е. Дюркгейм, І. Кон, С. Беличева, Н. Шевандрин, Б. Паригін).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, ми використовували загальнонаукові теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення емпіричних даних). Також в роботі ми використовували методи статистичної обробки даних.

Емпірична база дослідження. Дослідження виконувалось на базі .

Практичне значення дослідження визначається виявленням детермінант, що формують мотиви соціальної поведінки дошкільників. Теоретичні положення, емпіричний матеріал та висновки можна

використовувати у навчально-виховному процесі для формування соціальної компетентності дошкільників.

Апробація. Основні ідеї та результати дослідження були представлені на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1 Загальна психологічна характеристика дошкільного віку

Протягом дошкільного віку (від трьох до семи років) відбувається інтенсивне дозрівання організму дитини. Ця інтенсивність є необхідною передумовою для більшої самостійності дитини. Внаслідок виховання та навчання, дошкільнята засвоюють нові форми соціального досвіду.

Збільшення росту та ваги в дошкільному віці не таке стрімке, як у ранньому віці. Але воно знов прискорюється у старшому дошкільному віці. Велике значення набуває певне окостеніння скелету дитини. Зберігається хрящова будова окремих ланок. Збільшується загальна м'язова вага. Крупна мускулатура випереджає розвиток дрібних м'язів. Це впливає на формування дрібної моторики. Водночас, в дошкільному віці удосконалюється робота серцево-судинної системи.

Відбуваються подальші морфологічні зміни в будові головного мозку. Зростає вага мозку. Функціонування підкірки посилюється регулятивним впливом кори великих півкуль. Утворюються більш складні умовні рефлекси. В їх формуванні провідною є роль слова. Тобто інтенсивно формується друга сигнальна система.

В дошкільному віці виникає нова соціальна ситуація розвитку дитини. У дитини з'являється коло нових елементарних обов'язків. Перебудовуються взаємини з дорослими. Ці взаємини набувають нових форм. Спільні дії дитини і дорослого поступово заміщуються самостійним виконанням вказівок. Вперше стає можливим досить систематичне навчання відповідно до певної програми, хоча останню можна реалізувати лише в тій мірі, в якій вона стає власною програмою дитини (Л. С.

Виготський). Окрім того, в цьому віці дитина вже вступає в певні стосунки з однолітками, що також визначає ситуацію її розвитку.

Внутрішня позиція дошкільника щодо інших людей залежить від зростаючого усвідомлення власного «Я» та своїх вчинків. У дитини виникає велика зацікавленість до світу дорослих. Вона вивчає їх діяльності та взаємостосунки.

Особливість соціальної ситуації розвитку дошкільників проявляється в провідному виді діяльності. Передусім це сюжетно-рольова гра. В ній створюються сприятливі умови для засвоєння навколишнього світу.

Значення ігрової діяльності для психічного розвитку дошкільників. Ігрова діяльність соціальна за своїм походженням та змістом. Гра історично утворена і зумовлена культурою та розвитком суспільства. Це особлива форма життя дитини в суспільстві. Діяльність, в якій діти в ігрових умовах виконують ролі дорослих, відтворюючи їх життя, працю та взаємостосунки (П. Блонський, Л. Виготський, О. Леонтьєв).

В дошкільному віці розширюються межі усвідомлюваного дітьми світу. Зростає їх прагнення до активної самостійної участі в житті дорослих. Прагнення самостійності вступають в суперечність з їх реальними можливостями дитини. Реальні можливості дошкільників суто обмежені. Ця суперечність і знаходить своє розв'язання в ігровій діяльності, дошкільників.

Розглянемо більш детально рольову характеристику ігрової діяльності дитини. В ранньому віці центральним моментом гри було оволодіння предметами та способами дій з ними. В дошкільному віці діяльність дитини спрямована на світ дорослих. Дошкільники вивчають дії дорослих, їх стани, стосунки з іншими тощо. Рольова гра існує лише в соціальному середовищі. Дитина вивчає ігрову діяльність під прямим чи опосередкованим впливом дорослих. Цей факт говорить про соціально обумовлений характер рольової гри.

У змісті гри є її сама її мотивація. Ігрові дії самі по собі цікавлять дитину. Це зумовлено її безпосередніми спонуканнями, інтересами та потребами. Дитину цікавить не стільки результат, скільки сам процес гри. Разом з тим в грі дитина активно прагне певної мети. В ігровій формі дошкільник навчається оперувати предметами, розмовляти та будувати стосунки з іншими людьми тощо. Все це зумовлює результативність гри – задоволення і розвиток дитини. Тобто результативність виражається не в матеріальних продуктах, а в пізнавальних, емоційних та інших переживаннях. Такі емоційні переживання виникають у дитини в ході ігрової діяльності.

Гра дошкільнят – це засіб відображення нею навколишнього світу. Це способом засвоєння діяльності та взаємостосунків дорослих. Усі інші засоби пізнання недоступні для дитини дошкільного віку.

Зміст ігрової діяльності визначається практичними цікавими для дитини завданнями. Вони розв'язуються для досягнення певної мети. Водночас іграшки та інші різноманітні предмети-заміщувачі використовуються в сумісних діях дитини і дорослого.

Дитяча гра ґрунтується на основі до певних правил. Для гри характерна певна умовність, яка не є обов'язковою. Для виникнення сюжетно-рольової гри ця умовність з'являється в процесі її здійснення. Під час ігрової діяльності перейменовує предмети. Це є важливим компонентом психічного акту. Таким чином умовами ігрової діяльності розвивається уява дитини.

Гра на цьому етапі символічна по своїй суті. Цей факт певно впливає на розвиток дитячої психіки. Наприклад, заміщення одних об'єктів іншими, або досвід використання символів, Все це допомагає дитині в майбутньому оволодіти соціальними знаками. Взагалі розвиток символічної функції і розвиває навички класифікації. Водночас, символічні дії суттєво впливає на змістовну сторону інтелекту та інші психічні якості.

В ігровій діяльності у дитини активно розвивається пам'ять та довільна увага. В процесі гри діти більше зосереджуються та краще запам'ятовують інформацію. Свідоме зосередження уваги, запам'ятовування або відтворення легше і більш скоро формуються саме в грі. Особливою спонукальною роллю при цьому є потреба в емоційному спілкуванні з однолітками. Хоча в цьому віці діти ще неспроможні запам'ятати правила гри. Або не можуть бути уважними до вимог ігрової ситуації просто виганяють.

Участь у рольовій грі потребує від кожної дитини певних комунікативних здібностей. Тим самим вона впливає на розвиток мовлення. Рольова гра позитивно впливає на розвиток інтелекту: в грі дитини вчиться узагальненню предметів та дій, використанню узагальнених значень слів.

Від предметно-маніпулятивного типу мислення дитина поступово переходить до мислення уявленнями. Під час гри дитина дає предмету іншу, необхідну в даній ігровій ситуації назву, не його власну, яка добре відома. Водночас конкретний предмет є своєрідним фундаментом, опорою думки про уявний предмет та реальних дій з останнім. Таким чином, здатність дитини діяти у внутрішньому, мисленому плані розвивається в процесі сюжетно-рольовій грі. Узагальнення та «згортання» ігрових дій є основою переходу від предметних до когнітивних дій.

Водночас з грою значний вплив на психічний розвиток дошкільнят відіграють різні види продуктивної діяльності. Наприклад, малювання, ліплення, аплікації, конструювання. Слід зауважити, що дошкільники повністю захоплюються грою, але вони водночас не ототожнюють її з дійсністю.

Трудова діяльність. Дошкільників вже привчають до виконання окремих трудових завдань. Ця робота відбувається через гру. Характерною особливістю трудової діяльності молодших дошкільнят є відсутність

диференціації гри та праці. Ця відсутність до певної міри зберігається як в середньому так і в старшому дошкільному віці.

Взагалі інтерес дитини до процесу діяльності поступово поєднується з інтересом до її результатів. Виникає інтерес до того значення, яке праця дитини має для інших. Діти вже усвідомлюють обов'язковість трудових завдань і можуть привчатися їх виконувати. Виконують ці завдання не тільки із-за зацікавленості, діти вже розуміють важливість них для інших людей. Підкреслимо, що спрямованість трудової діяльності дошкільників винятково визначається організацією та мотивуванням дорослих.

Особливості учіння. Дошкільник набуває власного досвіду і засвоює доступний йому досвід інших через спілкування з дорослими. Також коли грає в рольові ігри або виконує трудові доручення тощо. Дитина повсякчас вчиться. До того, в дошкільному віці розпочинається освоєння дитиною форм навчальної діяльності. Вона спеціально спрямована дорослими на засвоєння дитиною людського досвіду.

Учбова діяльність дошкільників це спілкування дитини з дорослими. Дорослі спрямовують, стимулюють дії дитини, а також активізують і керують процесом її формування. Діти засвоюють вміння, знання і навички настільки, наскільки вони вчаться необхідним для цього діям та операціям. Наскільки можуть оволодіти способами їх виконання. Через активне спілкування з дорослим у дитини формується цілеспрямоване сприймання об'єктів. Дитина навчається виділяти та називати їх характерних ознак. Групує предмети за ознакою, розповідає про сприймане. Дитина складає оповідання, перелічує предмети. Розвиваються навички малювання, читання та слухання музики тощо.

Роль навчання в розумовому розвитку дитини підвищується, якщо забезпечується набування не окремих знань, а певної їх системи, та формування потрібних для їх засвоєння дій (О.В. Запорожець та ін.).

Сенсорний розвиток дошкільника складається з двох взаємопов'язаних сторін. Перша сторона – засвоєння уявлень про різноманітні властивості і зв'язки предметів та явищ. Друга – оволодіння новими діями сприймання, які дають змогу повніше і диференційованіше сприймати світ.

В ранньому дитинстві у дитини формується певне уявлення про ті чи інші властивості предметів. Деякі з таких уявлень виступають зразками, з якими порівнюються властивості нових предметів в процесі їх сприймання. Потім починається перехід від цих предметних зразків, які базуються на узагальненні індивідуального досвіду дитини, до використання загальноприйнятих сенсорних еталонів. Відбувається перехід до вироблених людством уявлень про основні різновидності кожного виду властивостей і відношень (форми, кольору, розмірів предметів, їх положення в просторі, висоти звуків, тривалості проміжків часу тощо).

Одне з головних завдань сенсорного виховання дошкільнят є поступове ознайомлення дітей з різними видами сенсорних еталонів та їх систематизацією. Основа цього процесу будується на організації дорослими дій дітей по обстеженню та запам'ятовуванню основних різновидностей кожної властивості. Це здійснюється через процес навчання дітей малюванню, конструюванню, ліпленню та ін.

Паралельно слід організовувати запам'ятовування дитиною слів, що позначають основні розбіжності або подібності властивостей предметів. Слово-назва закріплює сенсорний еталон, дає змогу більш точно і усвідомлено його використовувати. Але це має місце при умові, що назви еталонів вводяться на основі власних дій дитини по обстеженню та використанню відповідних еталонів.

В дошкільному віці знижуються пороги чутливості. У дитини підвищується гострота зору, розвивається навички розрізняти відтінки кольорів, розвивається звуковисотний та фонематичний слух, дотикові

відчуття тощо. Ці зміни є наслідком оволодіння дитиною новими способами сприймання. Ці засоби мають за мету забезпечити обстеження предметів та явищ дійсності, ознайомлення з їх різноманітними властивостями та зв'язками.

Дії сприймання формуються залежно від оволодіння тими видами діяльності, які вимагають виявлення і врахування властивостей предметів та явищ. Так, розвиток зорового сприймання пов'язаний передусім з заняттям продуктивними видами діяльності, фонематичне сприймання – із мовним спілкуванням, а звуковисотний слух розвивається на музикальних заняттях.

З часом сприймання у дошкільників виділяються у відносно самостійні дії. Вони спрямовані на пізнання предметів та явищ навколишнього світу, сприяють виконанню перших перцептивних завдань.

Перцептивні дії, адекватні об'єкту, формуються у дітей приблизно у п'ять - шість років. Характерною ознакою перцептивних дій є розгорненість та включення в себе великої кількості рухів рецепторних апаратів, що здійснюються рукою або оком.

Інтелектуальний розвиток. В тісному зв'язку з вдосконаленням сприймання розвивається і мислення дитини. Вже відмічалось, що наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатись наочно-образна форма.

Тепер має місце її подальший розвиток. Виникають нові його форми. Мислення стає образно-мовним. Воно спирається на образи уяви і здійснюється за допомогою слів. Це є показником того, що мислення дошкільника набуває певної самостійності. Воно поступово відділяється від практичних дій, у які воно було вплетене раніше. Наразі мислення стає розумовою дією і спрямоване на розв'язання пізнавальної мисленевої задачі.

Зростає роль мовлення в функціонуванні мислення. Воно допомагає дитині мисленнєво («про себе») оперувати об'єктами, зіставляти їх та розкривати їх властивості та відношення. Виражається цей процес та його результати в судженнях і міркуваннях дитини. Мотивами такої діяльності є прагнення зрозуміти явища оточуючої дійсності. Дошкільник прагне з'ясувати їх зв'язки, причини виникнення тощо. Діти чутливі до протиріч у своїх судженнях, тому вони вчаться поступово їх узгоджувати, логічно міркувати. Необхідною умовою останнього є достатня обізнаність з об'єктами, про які йде мова в їх міркуваннях.

Якщо розвиток мислення дітей дошкільного віку відбувається не стихійно, він значно прискорюється. Це відбувається в умовах цілеспрямованого і правильно організованого середовища з боку дорослих за цим процесом.

Розвиток мислення тісно пов'язаний із глобальними позитивними змінами у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словник, досягаючи до семи років 3500-4000 слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, все більше місця займають прикметники, займенники, числівники та службові слова, подібно до їх співвідношення у мові, якою дитина оволодіває.

Діти загалом опановують фонетичною будовою рідної мови. Навчаються вільно артикулювати окремі звуки. Поєднують їх у звукосполучення.

Протягом дошкільного віку діти досягають значних успіхів в оволодінні граматиною мови. Засвоюють структуру простих та складних речень.

В цьому віці відбувається подальша диференціація функцій мовлення. До функції спілкування добавляється планування та регуляція за допомогою мовлення своєю діяльністю. Мовлення стає засобом планування, коли змінює векторність з кінця дії на її початок. А засобом довільної регуляції мовлення стає, коли дитина навчається виконувати

вимоги, сформульовані за допомогою мовлення (А.О. Люблінська, О.Р. Лурія).

В останньому процесі складається внутрішнє мовлення, яке стає засобом формування і функціонування внутрішніх розумових дій. Внутрішня мова є ознакою розвитку у дитини словесно-логічного мислення. Словесно-логічне мислення виділяється з практичної діяльності.

Наслідок інтеріоризації голосного мовлення є внутрішнє мовлення. Воно є засобом перетворення зовнішніх практичних дій у внутрішні дії. В дошкільному віці формується лише про генетично ранні та специфічні форми внутрішньої мови.

У дошкільників починає складатись довільна увага. Вони вже можуть виділяти об'єкти, що відповідають потребам їх діяльності, та спеціально зосереджуватись на них. Мимовільна увага при цьому не зникає, вона продовжує розвиватись, набуваючи більшої стійкості та обсягу.

Уже в дошкільному віці починає реально формуватись особистість дитини. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери. Також він пов'язан із формуванням інтересів та мотивів поведінки. Це відповідно, детерміновано соціальним оточенням дитини, яке є типовим для даного етапу розвитку взаєминам з дорослими. Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність та її спілкування з навколишнім світом. В дошкільному віці дитина освоює нові, змістовні види діяльності. Вони сприяють розвитку більш глибоких та стійкіших емоцій. Ці емоції пов'язані не лише з близькими, а й з віддаленими цілями. Вони можуть стосуватись не тільки з тих об'єктів, що дитина сприймає, а й ті, які уявляє.

Позитивні емоції породжуються діяльністю дошкільників. Діяльність сприяє емоціям своєю метою та сенсом, яких вона набуває для дитини. Також самим процесом її виконання. У дошкільників зростає потреба в товаристві ровесників. Внаслідок цього у дитини інтенсивно розвиваються соціальні емоції. Виникає симпатія, антипатія, уподобання тощо.

З'являються інтелектуальні емоції. В процесі спілкування дитини з дорослими формуються її моральні почуття. Проявляються різнобарвні почуття власної гідності: розвивається самооцінка, виникає почуття сорому або ніяковості.

Впливове значення у формуванні моральних маркерів мають уявлення дитини про позитивні еталони. Вони дозволяють передбачати емоційні наслідки власної поведінки. Навчають переживати задоволення від її схвалення як «хорошої» або ж невдоволення від її оцінки як «поганої» завчасно. Таке емоційне передбачення у формуванні моральної поведінки дошкільник має вирішальну роль (О. В. Запорожець).

У дошкільник виникає автономія від дорослого. Він диференціює себе як самостійну людську істоту. В той же час поведінка дитини зорієнтована на дорослого. Вчинки та стосунки дорослих виступають як зразок для наслідування. У засвоєнні зразків поведінки вирішальну роль відіграє оцінка, яку авторитетні для дитини люди дають іншим дорослим, дітям, героям казок та розповідей тощо.

Дошкільник навчається самопізнанню, розвиває навички самосвідомості. Об'єктами самопізнання є окремі частини тіла. Мовні акти, вчинки, дії, емоційні переживання та особистісні якості також є об'єктами самопізнання дитини. З розвитком довільності психічних процесів стає можливим їх усвідомлення. Це є основою саморегуляції.

Коли дитина виконує різноманітні завдання в спільній грі, вона порівнює свої досягнення з досягненнями інших. Дитина оцінює не лише наслідки своєї роботи, але й власні можливості. В грі дитина вчиться контролювати себе та ставити перед собою конкретні вимоги.

Власну самооцінку, оцінку власних вчинків дитина формує на основі оціночних суджень дорослих. Об'єктивність дитячої само-оцінки з віком зростає. Схильність дитини до самоутвердження спочатку в очах дорослих, потім - однолітків, а згодом - і у власних очах є характерною в цьому віці.

1.2 Характеристика процесу соціалізації в дошкільному віці

Періодом інтенсивного психічного і особистісного розвитку людини є дошкільне дитинство. Підготовка дитини до навчання у школі є основою, яка зумовлює особливість соціальної ситуації розвитку. Провідний вид діяльності в цей період змінюється з ігрового на навчання. Навчання провідна суспільно-важлива діяльність. В основі навчання є нова соціальна позиція і пізнавальний інтерес. Основні новоутворення дошкільників розвиваються завдяки навчальній діяльності. Розвивається довільність психічних процесів, формується вміння включатися у навчальну діяльність. Дитина опановує через рефлексію внутрішній план дій. Особистості дошкільників розвивається через розвиток самосвідомості. Самосвідомість дошкільнят розглядається як основа внутрішньої позиції. Самооцінка дитини також починає формуватись в дошкільному віці. Слабка стійкість та недостатня адекватність це основні характеристики самооцінки дошкільників.

Самосвідомість, ціннісні орієнтації та автономія це характерні умови для взаємодії особистості в суспільстві. Соціальні відносини будуються на внутрішній духовній структурі особистості. Потреби, мотиви діяльності, інтереси, смаки та звички – це інструментарій соціалізації особистості. В свою чергу, соціальні відносини регламентуються переконаннями та світоглядними принципами, засвоєними особистістю. Особливості й механізми соціальної поведінки, її структура розглядається через соціологічний підхід. Потреби та інтереси певні спонукальні чинники соціалізації особистості.

Зовнішній прояв діяльності кожної особистості – це її соціалізація. В процесі соціалізації у людини, через установки, виявляється конкретна позиція. Певна послідовність вчинків та дій індивіда, певним чином впливає на інтереси інших людей або груп. Поведінка людини регламентується правилами та соціальними нормами. Ці норми відзеркалюють загальні

вимоги суспільства до особистості. За Е. Дюркгеймом відсутність або недостатність конкретної моральної регуляції поведінки людини у суспільстві, названо аномією. Тобто відсутність чітких правил детермінує певне безладдя. Так відбувається бо нема алгоритму, за яким повинна належним чином діяти кожна активна особистість. Але існування правил саме по собі не гарантує наявності деяких поведінкових порушень, що порушують встановлені норми. Ці поведінкові порушення називаються девіацією. Дуже часто девіантна поведінка характеризується як негативна. Вона трактується як відхилення в бік аморальності або злочинності тощо. Але девіація буває не тільки негативною, але й позитивною. В суспільстві не може з'явитися ніщо принципово нове без певного відхилення від встановлених норм. Творча діяльність сама по собі передбачає позитивну девіантну поведінку. Вона є основою відступу від загальноприйнятого. Можемо стверджувати, що прогрес суспільства і його розвиток здійснюється саме завдяки такій позитивній девіації. Пасивне, нетворче відношення до встановлених соціальних норм і правил зветься конформізмом. Власне конформізм веде до застою та гальмує розвиток суспільства. [16]

Творча девіація має позитивний вплив на розвиток особистості. До неї треба заохочувати членів суспільства. Негативна девіація потребує превентивних заходів. Життєдіяльність кожного суспільства, як ми вже зазначали, має на меті збереження своєї цілісності. Суспільна цілісність може зазнати порушення внаслідок девіантної поведінки членів спільноти. В суспільстві існує низка норм та законів для соціального контролю за поведінкою індивідів. Ці норми та закони мають на меті запобігання руйнівного впливу девіації на цілісність суспільства. Система соціального контролю є однією із функцій соціальних інститутів. Якщо система соціального контролю буде порушена, то це може викликати у суспільстві масове порушення правил і норм поведінки. Кожне суспільство будується

на основі правових і моральних норми поведінки. При порушенні правових норм, згідно з правовим кодексом, передбачаються певні санкції. В цьому випадку контроль здійснюється чітко та конкретно. Моральні норми стосуються духовної сфери діяльності людства. Тому ми не маємо чітких розроблених і встановлених санкцій. Тому подеколи важко здійснювати чіткий контроль за такими порушеннями. Але моральний суд над порушником моральних правил все ж таки застосовується в кожному суспільстві. Згідно з юридичним кодексом злочинець, якого було засуджено за свою негативну девіантну поведінку, відбуде певний встановлений строк покарання. З точки зору права, він залишається чистим перед суспільством. Щодо морального осудження суспільства, воно буде продовжуватись і після виходу на свободу. [17]

Існування кожного індивіда відбувається на тлі постійних зв'язків з суспільством. Особистість розвивається тому чи іншому соціальному оточенні. Має певні індивідуальні особливості, за допомогою яких саме і відбувається соціалізація. Під впливом соціального оточення в суспільстві з індивіда виховується особистість. Кожна особистість у є повноцінною складовою частиною цього суспільства. Вона впливає на соціалізацію інших індивідів. Формує та виховує інші особистості. Тобто кожна особистість певним чином бере участь у будові власне суспільства. Тут ми говоримо про паритетний взаємозв'язок та взаємовплив між особистістю та суспільством. Ці взаємовпливи одне без другого не існують. Але характер цієї взаємодії та взаємовпливу залежить від індивідуальних властивостей кожної особистості. [11]

Кожна людина впливає на розвиток суспільства завдяки своїй унікальності. Соціальна активність виражається ступенем впливу людини на соціальні процеси у суспільстві. Соціальну активність особистості також визначається якістю зв'язків самої особистості з суспільством. В психологічній літературі розглядається соціальну активність особистості.

Але, крім особистості, суб'єктом соціальної активності виступають колективи, або соціальні групи, або певні верстви суспільства і, нарешті, цілі суспільства.

Чим вища активність особистості, тим більший вплив вона має на соціальні процеси у суспільстві. Низька активність особистості зменшує ступінь цього впливу. Від рівня прояву соціальної активності особистості залежить і її соціальна мобільність. Існує твердження, що соціально активна людина завжди більш мобільна. Причому соціальна активність особистості є як позитивною так і негативною. Діяльність кожної особистості завжди спрямована або на розвиток, або на шкоду суспільству. Соціально активний злочинець приносить шкоди суспільству набагато більше ніж пасивний. [15]

Соціальна активність досить різноманітна за своїм змістом. Різнобарвна її спрямованість та рівень усвідомлення самою особистістю. В психологічній літературі виділяють три основних критерії соціальної активності.

1. По-перше, це потреби та цінності, на які спрямована активність особистості. Цей критерій виявляє об'єм цінностей особистості. Це маркер рівня її інтересів. Саме за цим критерієм активність особистості вчені поділяють на позитивну і негативну. Найвища цінність будь-якої людини – це її життя. У високодуховної особистості – це життя заради блага для інших. Позитивно-активна особистість існує заради суспільних інтересів. Вона не живе тільки для себе. Через піклування за суспільство взагалі, позитивно-активна особистість робить добро всім, а тому й собі. Це і є вищим щавлем усвідомлення свого призначення як особистості. Але у будь-якому суспільстві є багато соціально-активних особистостей, які піклуються перш за все про себе. Хоча існують і такі, що переслідують особисті або конкретної групи певні злочинні інтереси під виглядом позитивної соціальної активності. Історик С.М. Соловйов зазначив, що суспільство

може добре існувати лише за умови певної жертви. Тобто коли члени суспільства усвідомлюють необхідність жертви приватного інтересу. Жертва приватного бажання заради суспільного, загального. Прикладом цієї теорії виступає мала модель суспільства як сім'я. Сім'я заснована на жертві батьків заради своїх дітей. Чим більша кількість членів суспільства, які готові свідомо жертвувати заради суспільного, тим краще буде для суспільства. Тим краще буде і для самої окремої особистості. Це є вища мета розвитку кожного суспільства. Дуже часто приватні інтереси мають перевагу над суспільними.

2. По-друге, це рівні, на яких сприймаються особистістю інтереси, потреби та цінності. Це сприймання формується через емоційний рівень, через знання та через рівень вольового спрямування. Морально-етичні цінності на емоційному рівні засвоюються поверхнево. Негативні емоції заважають глибокому проникненню в їх суть. Але позитивний, яскравий, емоційний фон сприяє формуванню цієї активності. Прикладом прояву такої активності є бути люди, які можуть активізувати велику кількість людей. Можуть повести їх за собою. Але якщо така особистість зверхньо розуміє сутність певних процесів, це призводить до негативного наслідку. Така векторна активність зустрічається на деяких мітингах. Також її можна спостерігати під час або частіше після футбольних матчів. Коли емоційно-збуджені болільники ламають і перевертають все на своєму шляху. Такі дії натовпу спровоковані дією якоїсь емоційно-активної особистості. Емоційний рівень означає не тільки негативність. Емоційна активність може бути корисною для суспільства в цілому. Вона також може бути позитивною для окремих груп суспільства. Якщо героїзм людини збудований на емоціях, це детермінує позитивні наслідки. [14].

На цьому рівні відбувається глибоке і більш конкретне засвоєння цінностей та потреб. Рівень знань передбачає розуміння особистістю самої сутності процесу. Вимагає наявності знань основних причин. Прояв

активності на цьому рівні має невеликі візуальні прояви. Це робить її менш ефективною і впливовою. Якщо особистість є емоційно-активною особистістю, вона веде за собою натовп на будь-які справи. Така особистість є активною на рівні знань. Ця людина може вказати вектор, за яким треба прямувати. Або взагалі нікуди вести не треба. Така особистість легко, без зайвих емоцій може написати маленьку листівку. В ній будуть чіткі роз'яснення всі причини тих чи інших явищ у суспільстві. Може надати цим вчинкам істотний аналіз. Робить аналіз щодо поліпшення свого становища, як і що треба робити. Від такої активності всі мають позитивний результат [15].

На рівні вольових спрямувань формуються певні соціальні установки. Формується спроможність до дій. На цьому рівні від особистості потрібна рішучість. Вимагається вміння взяти на себе відповідальність з свої дії. З'являється навичка керування певними діями людей тощо. Активна особистість на цьому рівні бувають досить стриманими у своїх емоціях. Така особистість може не бути сильно обізнаними щодо аналізу причин і послідовності певного процесу. Може мати поруч досвідчених радників. За їх допомогою бере на себе керівництво, контроль і відповідальність за конкретні дії. Відповідальність як свої дії, так і дії інших людей. Прикладом можуть виступати політичні лідери або завзяті адміністратори на підприємствах тощо.

Всі перераховані критерії соціальної активності можуть бути притаманними одній і тій самій особистості. На практиці це зустрічається досить нечасто. Кожній індивідуальності притаманний один з вищезазначених рівнів. Але у будь-якому випадку ефективність соціальної активності буває лише за наявності єдності всіх трьох рівнів. Коли поєднуються знання, почуття та вольові реакції [7].

3. По-третє, це характер реалізації інтересів, потреб та цінностей. Тобто розкриваються особливості їх реалізації. Показниками рівня

реалізації виступають характер та масштаби, форма та результати діяльності. Дуже важливо, як відбувається реалізація певних інтересів та потреби. Реалізація буває формальною або творчою. Рівень творчої реалізації або суперечливий або логічний та послідовний. Також він є одновекторний чи багатовекторний тощо. Виконання цих умов впливає на результат певної діяльності. На цей результат спрямована соціальна активність особистості або активність груп.

Злагожене поєднання всіх критеріїв активності є умовою для успішної діяльності і досягнення бажаного результату. Якщо ця триада порушується, то активність стає неповною. Вона стає неефективною та невірноваженою. Це погіршує стан суспільства взагалі і може привести до згубних наслідків. Там, де в соціальній активності переважають емоції, часто можуть виникати конфліктні ситуації. При таких випадках конфлікти розв'язуються геть неналежним чином. Багато міжнаціональних національних конфліктів мають такий характер. [11]

Модель соціально-психологічної структури особистості репрезентує соціальну поведінку соціально-психологічним досвідом. Трактують соціальними орієнтаціями та соціальною позицією. Роздивляється крізь призму соціально-психологічної компетентності та статусно-рольових параметрів. В сучасному суспільстві актуалізується значення цих складових. Ці складові вказують на специфіку зв'язку індивіда і соціального середовища. Визначаються опосередкованим зовнішньою і внутрішньою активністю особистості. Дослідження цих характеристик сприяє виявленню дій і вчинків індивіда. Дозволяє виявити механізми взаємозв'язку людини та суспільства.

До соціальної поведінки проявляється в психічній діяльності. Вона безпосередньо пов'язана із взаємодією окремих особистостей та соціальними групами. Виділяють наступні основних типи соціальної поведінки - групова, для якої характерна наявність взаємного потягу між

людьми, і територіальна, при якому такого потягу немає. Соціальна поведінка - дії людини серед людей і відносно людей (Я і ти, Я і ми), це соціально значимі дії. Адекватна поведінка - це поведінка, яка відповідає вимогам ситуації і очікуванням людей. Як різновид соціальної поведінки адекватна поведінка поділяється на конформну, відповідальну, допомагаючу, правильну, синтонну.

Систематизація специфічних особливостей поведінки конкретної особистості в соціумі дозволяє виокремити загальні соціально-психологічні передумови поведінки особистості. Ця поведінка систематизується через структуру групових відносин: учасники взаємодії: суб'єкт А (окремий індивід чи група людей). Він має навички певної організації та активності у побудові доцільної системи комунікативних дій. Ссуб'єкт Б як інший учасник взаємодії. Може бути як індивідуальний чи колективний. На нього спрямована активність і дія. Повинна бути сформована готовність до дії. Повинна бути певна комунікативна програма. Окреслено лінію і стереотипи поведінки. Сформовано механізм оцінки ефективності її виконання. Індивідуальні комунікативні дія та вчинки.

1.3 Формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку

Сучасні науковці визначають соціалізацію як набуття дошкільниками соціального досвіду, який здійснюється через діяльність. Діяльність спрямована на орієнтування в ситуації, на пристосування до навколишнього середовища, також на перетворення живої і неживої природи, власного «Я». Соціалізація – це процес освоєння й реалізації зростаючою людиною соціального змісту. Реальний зміст становлення дитини відбувається в становленні значущої для індивідуальності суб'єкта активної творчої соціальної дії. Це історично зумовлений процес входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків та засвоєння нею соціокультурного досвіду. Соціалізація відбувається через засвоєння

дитиною цінностей та норм поведінки суспільства. Процес відтворення дитиною цих зв'язків за рахунок її включення в соціальне середовище, активної власної діяльності та спілкування [7].

Поняття «соціалізації» пов'язане з таким поняттям як «виховання», «розвиток особистості».

Виховання і навчання дітей (у вузькому сенсі) – це спеціально організована діяльність з метою передачі соціального досвіду індивіду (дитини) і формування у нього соціально бажаних стереотипів поведінки, якостей і властивостей особистості.

Випадкові соціальні дії мають місце в будь-якій соціальній ситуації. Соціальна ситуація це взаємодія двох або більше індивідів. Достатньо сильно вплинути на дитину може, наприклад, розмова дорослих про свої проблеми. Цю випадковість не можна вважати виховним процесом.

Сучасні психологи і соціологи підкреслюють, що процес соціалізації триває протягом всього життя людини. А це означає, що впродовж всього людського життя здійснюється залучення індивіда в соціальні взаємини, завдяки чому відбувається зміна його психіки. Проте поняття «розвиток психіки» і «соціалізація» не тотожні один одному, хоч і перетинаються.

Проаналізувавши низку наукових досліджень, зокрема українських вчених, з проблем соціалізації, ми виявили, що у центрі наукових праць – дитина дошкільного віку.

Такі науковці, як А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна, І. Печенко [1] у своєму монографічному дослідженні визначають сутність феномену дитинства як соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, що характеризується специфічними ознаками, має власну субкультуру та будується на особливих соціальних зв'язках і відносинах. Це період життя людини, у якому закладаються основи особистісної активності та особистісні властивості, цінності, що визначають якості майбутнього життя; період, коли людина найбільш

вразлива, незахищена від впливів навколишнього середовища, соціального, психологічного й фізичного насильства [1, с. 26–27].

Психологічним чинником соціалізації дітей дошкільного віку виступає дитяча субкультура. Соціально-культурний простір, в якому переплутані культурні цінності дорослих та дитячі інтереси. До цього простору також належать соціальне динамічне, психолого-культурне автономне утворення зі своїми морально-правовими нормами. А також мовленнєвий апаратом, фольклорні надбанням та ігрові комплекси.

Спираючись на притаманні дитячій субкультурі функції, вона є агентом соціалізації особистості. Дитячий фольклор, дитяча словесна творчість, дитячий правовий кодекс, дитячі ігри, дитячий гумор, релігійні уявлення, дитяче філософствування, дитячі інтереси все це є структурні компоненти дитячої субкультури [3, с. 104].

Соціальна адаптація, як вид взаємодії особи з соціальним середовищем, є днією з форм реалізації процесу соціалізації. В цьому процесі відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін.

Термін «адаптація» (лат. *adaptatio* – пристосування) вперше введений Аубертом, почав вживатися в медичній та психологічній літературі, де ним позначали зміну чутливості аналізаторів під впливом пристосування органів чуття до подразників. Надалі цей термін використовувався у широкому значенні як пристосування живого організму до власного існування, оскільки адаптація забезпечує рівновагу між впливом організму на середовище і зворотнім впливом середовища на організм (тобто зберігається рівновага у взаємодіях суб'єкта та об'єкта) [4].

Н. Захарова описує проблеми соціальної адаптації дітей. Дитина вперше починає відвідувати дошкільний навчальний заклад у віці 5–6 років. В цей період поняття соціальної адаптації розуміє як процес активного пристосування за допомогою різноманітних засобів. Ці засоби мають пріоритетну позицію задоволення потреби в ігровій діяльності. Адаптація

це інтегральний показник здатності дитини виконувати соціальні функції та ролі в групі.

Варта уваги авторська соціально-педагогічна технологія оптимізації адаптаційного процесу дошкільників, в основу якої покладено використання адаптаційно-розвивального потенціалу різних видів ігрової діяльності: сюжетно-рольових, театралізованих, рухливих ігор, ігрових вправ та етюдів.

Особливості впливу гри на процес адаптації дослідниця пов'язує як із сенситивними можливостями дітей даного віку для засвоєння суспільних норм. Також із засвоєнням форм поведінки дитиною, розвитку в неї адаптаційних механізмів. Формування уміння адекватно сприймати навколишню дійсність. Паралельно адаптація пов'язана із соціальною сутністю гри, визнанням її «школою соціального становлення особистості» [3].

У дослідженні І. Рогальської-Яблонської, присвяченому соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, сформовано такі основні завдання процесу соціалізації в дошкільному дитинстві: забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності. Набуття соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціального середовища. Розширення та збагачення досвіду конструктивної взаємодії дитини з людьми, які її оточують. На міжособистісному рівні та побудова соціальних стосунків через розвиток способів комунікації. Формування уявлень про способи та норми спілкування з довкіллям. Розвиток активності, ініціативності, самостійності і відповідальності як базових якостей особистості. Залучення дітей у широке суспільне довкілля для формування уявлень про життя людей у соціумі. Формування гармонійних стосунків з однолітками через організацію взаємодії на рівні емоційного спілкування. Також вибудовування соціальної поведінки дитини в суспільному довкіллі.

Виявляти й контролювати рівень соціалізації особистості в дошкільному дитинстві науковець пропонує за такими критеріями: соціальна адаптованість з показниками – ставлення дитини до нових соціальних умов, особливості емоційного стану дитини, домінування настанов на взаємодію з дітьми; соціальна активність з показниками – наявні прояви ініціативності, активності, самостійності; соціальна компетентність з показниками – соціальний інтелект як здатність вирішувати соціальні проблеми у запропонованих ситуаціях, ціннісні орієнтації дітей та їхні духовні потреби, сформованість соціальних норм поведінки дитини.

Стрижнем аналізованого дослідження є модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості в дошкільному дитинстві як процес особистісної взаємодії між тим, хто супроводжує, і тим, хто цього потребує.

Соціально-педагогічний супровід соціалізації особистості в дошкільному дитинстві дослідниця скеровує принципами:

- 1) пріоритету інтересів дитини;
- 2) балансу як оптимального співвідношення процесів індивідуалізації та соціалізації в їх єдності та відмінності;
- 3) опертя на позитивне, принципу соціальної відповідності;
- 4) комплексного підходу;
- 5) діадичної взаємодії та відкритості супроводу [7].

Соціалізація людини розгортається за конкретних умов життєдіяльності індивіда. Процес соціалізації охоплює всі напрями відношення особистості до культури. Охоплює навчання й виховання дитини. За допомогою процесу соціалізації людина набуває спроможності брати участь у суспільному житті.

Успішна соціалізація базується на таких чинників, як зміна поведінки, очікування, та прагнення відповідати цим очікуванням. Коли людина

приєднується до процесу історичної практики, проявляється соціальну сутність індивіда. Формуються соціальні якості, набувається особистий життєвий досвід.

Об'єктивне формування і розвиток власного «Я», не може існувати відбуватися без спілкування та поза діяльністю. Таким чином, основними сферами соціалізації вважаються спілкування, діяльність та самосвідомість. Людина виражає себе як суспільний індивід у діяльності. Через діяльність проявляються особистісні смисли, самостійність. Також ініціатива, творчість і професіоналізм, засвоюються нові види прояву власної активності.

У сфері спілкування відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу. Розуміється збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми одне одного. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я-концепції» індивіда. Охоплює осмислення свого соціального статусу. Допомогає засвоєнню соціальних ролей, формуванню соціальної позиції, моральної орієнтації людини [2].

Можемо зазначити, що багато аспектів проблеми соціалізації дитини, залишаються малодослідженими, незважаючи на актуальність з позиції сучасної педагогіки і досить широке коло науковців, що займаються дослідженням соціалізації.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ І ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Організація і процедура дослідження мотивів соціалізації в дошкільному віці

Емпіричне дослідження здійснювалося на базі XXXXXXXXX. Досліджування здійснювалося впродовж 2021-2022 років. На першому етапі дослідження були визначені теоретичні позиції дослідження, підібрані діагностичні методи, визначена база дослідження.

На другому етапі – констатувальному (під час педагогічної практики) було проведено експериментальне дослідження механізмів формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку.

Соціальна компетентність, як було з'ясоване під час теоретичного аналізу наукової літератури, формується і проявляються у дітей в процесі соціальної взаємодії. Зміна мотивів позицій здійснюється під впливом соціальних взаємин індивідів. Усі основні етапи розвитку соціально мотивованої поведінки обумовлені особливостями передачі суспільного досвіду дитині. Особливості мотивів соціальної поведінки в молодшому шкільному віці пов'язані із навчальною діяльністю, взаєминами у сім'ї, як основними формами соціальної взаємодії, самооцінкою.

Тому для розв'язання поставлених у нашому дослідженні задач були використані методи дослідження, спрямовані на визначення особливостей мотивів соціальної поведінки і дослідження особливостей соціального становища дитини:

1. Методика визначення соціальних мотивів (М. Матюхіна).

Методика спрямована на визначення соціальних мотивів дошкільників у системі мотивації, виявлення усвідомлених і неусвідомлених мотивів. Методика відноситься до групи з готовим переліком мотивів, допомагає дитині усвідомити свої мотиви, санкціонує будь-які відповіді дитини, дає можливість виявляти найменш усвідомлені мотиви.

Обстеження проводиться індивідуально, за серіями. В 1 серії з 15 суджень дошкільник повинен відібрати ті, які для нього найбільш важливі. (їх повинно бути 7). В 2 серії дитина ставиться перед необхідністю більш строго добору (з 7 суджень вибрати 3), що вимагає більш глибокого усвідомлення свого ставлення до оточення, до навчання.

Стимульний матеріал пропонується на окремих картках у вигляді суджень. На зворотній стороні картки – номер судження. Психолог-педагог повинен разом з дитиною читати судження, якщо у дитини виникають утруднення.

Стимульний матеріал:

1. Розумію, що треба добре поводитися.
2. Прагну швидко і точно виконувати вимоги вихователя.
3. Розумію свою відповідальність за навчання перед іншими
4. Хочу бути освіченою людиною.
5. Розумію, що знання мені потрібні для майбутнього.
6. Хочу бути культурною і розвинутою людиною.
7. Хочу отримувати гарні оцінки.
8. Хочу одержувати схвалення вихователів і батьків.
9. Хочу бути кращим у групі.
10. Хочу, щоб мої відповіді на заняттях були завжди кращі за інших.
11. Хочу зайняти гідне місце серед товаришів.
12. Хочу, щоб вихователі завжди ставили мене за приклад.

13. Хочу, щоб товариші в групі не засуджували мене за погане навчання.

14. Хочу, щоб не сварили батьки і.

Обробка і аналіз результатів.

Мотиви, що використовуються в цій методиці, об'єднуються в наступні групи:

1) широкі соціальні мотиви: мотиви боргу та відповідальності - судження 1-3;

2) мотивація благополуччя: вузько особистісні мотиви і мотиви благополуччя - судження 7-8;

3) позиційні мотиви (престижні) – судження 9 - 12;

4) мотиви уникнення неприємностей – судження 13-15.

При обробці результатів враховуються тільки випадки збігу виборів дитиною суджень у 1 і 2 серіях. Якщо такого збігу немає, вибори вважаються випадковими і не враховуються. В такому випадку можна вважати, що у дитини ще не склалася стійка мотивація, а має місце тільки ситуативна.

Перераховані вище мотиви, в основному, охоплюють соціальні мотиви навчання старших дошкільників. При інтерпретації результатів необхідно враховувати, що будь-яка діяльність полі мотивована, тобто конкретна поведінка стимулюється не одним конкретним мотивом, а цілим набором мотивів, одні з яких є провідними, а інші другорядними. Остаточний висновок про структуру мотивів молодшого школяра можна робити на підставі зіставлення результатів описаної методики з даними спостереження за дитиною, за проявом її реально діючих мотивів у природних умовах навчально-виховного процесу. Карта соціального розвитку дитини наводиться у додатках (Додаток А).

2. Соціометрія.

Вихователь організовує гру «Секрет» або «Сюрприз». Дітей по одному запрошують до кімнати, де кожному дають по три речі (іграшки, картинки) і просять сказати, яка з них подобається більше за інші, яка менше, яка зовсім не подобається. Потім пропонують «по секрету» подарувати ці речі в групі (наприклад, покласти на парту). На підставі розподілу подарунків складають матрицю та соціограму (графічне зображення стосунків у колективі), з яких видно, хто з дітей має велику популярність в класі (отримали найбільше подарунків), хто меншу, а хто зовсім не приваблює однолітків. Соціограма втілює також взаємність виборів і допомагає передбачити дружні зв'язки між дітьми або прагнення до них [24].

4. Проективна методика «Дерево» (Д. Лампен).

Методика дозволяє з'ясувати оцінку дитиною свого статусу серед однолітків, а також мотиви соціальної поведінки дитини.

Дитині пропонують розглянути дерево на малюнку (Додаток В).

Інструкція: «Подивіться на дерево. Ви бачите на ньому і поряд з ним фігурки дітей. У кожної дитини свій настрій і вони знаходяться у різних місцях. Візьміть олівець і окресліть ту фігурку, яка нагадує вам себе, схожа на вас».

Інтерпретація результатів виконання проективної методики «Дерево» проводиться виходячи з того, яку позицію обирає дитина.

Позиції №№ 1,3,6,7 характеризують установу на подолання перешкод.

Позиції №№ 2,11,12,18,19 означають комунікабельність, дружню підтримку.

Позиція №4 означає бажання отримувати успіх, не долаючи перешкод.

Позиція №5 свідчить про загальну слабкість, астеничність, втомлюваність.

Позиція №9 демонструє мотивацію на розваги.

Позиції №13, 21 означають замкненість, тривожність.

Позиція №8 характеризує відстороненість від діяльності.

Позиції №№ 10, 15 характеризують комфортний стан дитини. Позиція № 14 – кризовий стан дитини.

Позицію №20 часто вибирають як перспективу діти з завищеною самооцінкою, установкою на лідерство.

Слід відмітити, що позицію №16 діти не завжди розуміють, як позицію «людини, що несе на собі людину № 17», а розуміють її як людину, яку обіймає №17.

При аналізі результатів проведення методики «Дерево» слід враховувати результати спостереження [70].

5. Проективна методика Р.Жиля.

Проективна методика Рене Жиля призначена для дослідження сфери міжособистісних стосунків дитини та її сприймання сімейних стосунків. Мета цієї методики полягає в тому, щоб дослідити соціальну пристосованість дитини, а також її взаємовідносини з близькими, які впливають на формування соціальних мотивів.

Методика є візуально-вербальною. Складається вона із 42 малюнків із зображенням дітей або дітей і дорослих, а також текстових завдань. Її спрямованість – виявлення особливостей поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, які важливі для дитини та торкаються її стосунків з іншими людьми.

Перед початком роботи за цією методикою дитині повідомляють, що від неї чекають відповідей на запитання за малюнками. Дитина розглядає малюнки, слухає або читає запитання та відповідає.

Дитина повинна обрати собі місце серед людей, що зображені на малюнку, або ідентифікувати себе з персонажем, який займає певне місце в групі. Вона може обрати його ближче або далі від певної особи. У текстових

завданнях дитині пропонується обрати типову форму поведінки, причому деякі завдання будуються за типом соціометричних. Таким чином, методика дозволяє отримати інформацію про ставлення дитини до різних оточуючих людей (до сімейного оточення) та явищ.

Простота та схематичність, які відрізняють методику Р. Жилия від інших проєктивних тестів, не тільки роблять її більш легкою для випробуваного – дитини, але також дають можливість відносно більшої її формалізації та квантифікації. Окрім якісного оцінювання результатів, дитяча проєктивна методика міжособистісних стосунків дозволяє подати результати психологічного обстеження за низкою змінних також кількісно.

Психологічний матеріал, який характеризує систему особистісних стосунків дитини, можна умовно поділити на дві великі групи змінних:

1. Змінні, які характеризують конкретно-особистісні стосунки дитини: ставлення до сімейного оточення (матері, батька, бабусі, сестри та ін.), ставлення до друга чи подруги, до авторитарного дорослого та ін.
2. Змінні, які характеризують саму дитину та виявляються в різних відношеннях: відкритість до спілкування, обережність, прагнення до домінування, соціальна адекватність поведінки. Автори, які адаптували методику, виділяють 12 ознак для виявлення міжособистісних стосунків.

Ставлення до певної особи виражається в кількості виборів цієї особи виходячи з максимальної кількості завдань (додаток Д), спрямованих на виявлення відповідного ставлення [6].

Комплекс методик підібраний таким чином, щоб найбільш повно розкрити вплив соціальних факторів на рівень розвитку інтелекту дитини.

Дослідження становище дитини в групі і ставлення до неї однолітків проводилося за допомогою соціометричних методів, адаптованих до дошкільного віку. У цих методиках у різних сюжетних ситуаціях діти здійснювали вибір членів своєї групи.

Результати отримані в ході емпіричного дослідження були кількісно і якісно оброблені. Результати соціометричного дослідження представлені соціоматрицею та соціограмою (рис.2.1, 1). Соціоматриця представлена в додатках.

Аналіз соціометричного дослідження дозволив з'ясувати наступні факти:

В групі виявилось 2 лідери – №6 (хлопчик) та №20 (дівчинка); 1 дитина №19 (дівчинка) виявилась відстороненою, стосунки з нею не приваблюють однокласників.

№№ 1,2,5,7,9,14,17,21,24 отримали по 1-2 вибору, що свідчить про недостатню популярність дітей в групі.

Для якісного аналізу важливими виявились результати спостереження за дітьми. З'ясувалось, що для дітей, які виявили лідерські ознаки властиві соціальна активність, допитливість, ініціативність в організації взаємодії. №6 хлопчик, у якого високий рівень вербального інтелекту, що допомагає йому в організації ігор. №20 учениця, яку всі називають фантазеркою; вона відрізняється тим, що вміє видумувати нові сюжети ігор. №19 – дівчина, яка демонструє завищену самооцінку, дуже часто сама відмовляється брати участь у спільних розвагах, а якщо приймає участь, то прагне виконувати головні ролі. Дівчина не вміє поступатися, що свідчить про не сформованість властивої для цього віку якості – конформізм. №№ 2,9,17,21 – діти, які часто не були присутні з різних причин (хвороба, проблеми батьків).

Графічно стосунки між дошкільниками представлені на соціограмі (рис.2.1.).

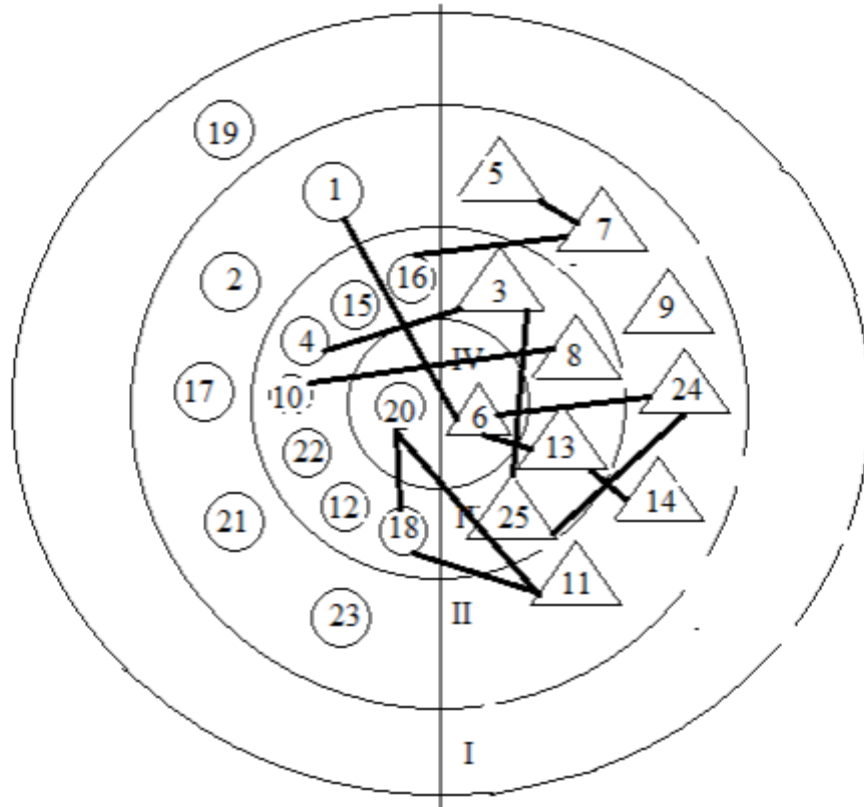

Рис.2.1. Соціограма (n=25)

Рис.2.2. Графи мікрогруп

Результати проведеного соціометричного дослідження свідчать про взаємовідносини між дітьми, які є характерними для дітей молодшого шкільного віку.

Результати констатувальної діагностики дітей представлені у таблиці 2.2., показниками якої є:

Σ - кількість балів;

P – рівень;

Методика Рене Жиля:

1 – ставлення до матері;

- 2 – ставлення до батька;
- 3 – ставлення до батьків як до подружжя;
- 4 – ставлення до братів, сестер;
- 5 – ставлення до бабусь, дідусів;
- 6 – ставлення до друга;
- 7 – ставлення до вихователя;
- 8 – допитливість;
- 9 – домінантність;
- 10 – комунікабельність;
- 11 – закритість;
- 12 – соціальна адекватність.

Таблиця 2.2.

Результати констатувальної діагностики

Аналіз результатів соціальних мотивів показав, що мотиви соціально мотивованої поведінки пов'язані зі школою, що нормальним віковим показником, тому що навчальна діяльність є провідною в цьому віці, на фоні якої і формується соціальна поведінка дитини. Аналіз відповідей дітей показав, що положення серед однокласників вже стає для дитини спонуканням до навчальної діяльності. На першому місці - широкі соціальні мотиви, серед яких досить значне місце займають борг перед учителем, прагнення виконувати його вимоги, що відповідає віковим особливостям молодших школярів. Значне місце в мотивації молодших школярів займають вузько особистісні мотиви, у досліджуваних вони знаходяться на другому місці. Серед групи вузько особистісних мотивів перше місце займає мотив «хочу одержувати гарні оцінки». Мотивація уникання неприємностей не займає провідного місця в мотивації досліджуваних. Серед цієї групи мотивів більше за всі вибори отримує мотив «не хочу

отримувати погані оцінки». Значно менше досліджуваних хвилювали осуд товаришів.

Аналіз результатів констатувальної діагностики показав, що досліджувані, які продемонстрували високий статус у соціометричному дослідженні, виявили високий рівень розвитку соціальних мотивів, а також навчальних мотивів. Аналіз результатів виконання проєктивної методики «Дерево» показав, що досліджувані №6 (лідер групи, соціометричний статус – 8), орієнтований на дружні стосунки, комунікабельний, здатний до дружньої підтримки.

Досліджувана №20 (лідер групи, соціометричний статус – 6) – демонструє емоційне благополуччя, комфортний стан, нормальну адаптацію до соціальних умов.

Досліджувана №19 (соціометричний статус – 0), обравши позицію 20, підтвердила результати спостереження – яскраво виявлену завищену самооцінку.

Порівняльний аналіз показників соціометричного дослідження і виконання тесту «Дерево» показав, що чим вищий статус дитини в групі, тим більш адекватну позицію вона обирає на малюнку. Досліджувані №№3,8,10,13,16,25, соціометричний статус яких 4-5 виборів, продемонстрували емоційне благополуччя, комфортний стан, нормальну адаптацію, дружні стосунки. Досліджувані, соціометричний статус яких 1, обрали позицію, яка демонструє відстороненість від діяльності.

Серед досліджуваних, у яких соціометричний статус 2, 75% (4 дитини) виявили домінуючу мотивацію на розваги, а 25% - мотивацію на подолання перешкод.

Наведений аналіз дозволяє зробити висновки, що діти, які мають високий соціометричний статус, демонструють нормальну адаптацію в соціумі.

Аналіз результатів виконання методики Рене Желя показав наступне: 80% досліджуваних продемонстрували високу прихильність до матері, що є нормальним для даного вікового періоду результатом. Однак, тільки 55% досліджуваних продемонстрували високу прихильність до батька – це може означати наявність деструктивних процесів в родині. Аналіз результатів виконання цієї методики показав, що більшу прихильність до друга демонстрували хлопчики, до учителя – дівчатка. Недостатню прихильність до учителя продемонструвала досліджувана №19 (соціометричний статус – 0). У той же час ця досліджувана виявила найнижчий рівень соціальних мотивів.

Отже, проведене експериментальне дослідження показало, що досліджувані з високим соціальним статусом виявили високий рівень розвитку соціальних мотивів (25%). Недостатній рівень розвитку соціальних мотивів продемонстрували 12% досліджуваних, у яких невисокий соціометричний статус. Аналіз відповідей дітей показав, що положення серед однокласників вже стає для дитини спонуканням до навчальної діяльності. На першому місці виявились широкі соціальні мотиви, серед яких борг перед учителем, прагнення виконувати його вимоги. Серед групи вузько особистісних мотивів перше місце займає мотив «хочу одержувати гарні оцінки». Мотивація уникання неприємностей не займає провідного місця в мотивації досліджуваних. Серед цієї групи мотивів більше за всі вибори отримує мотив «не хочу отримувати погані оцінки».

2.2. Формування соціальної компетентності дошкільників.

Основні передумови та формування мотивів і мотивації досягнення успіхів і виникнення невдач складаються в дошкільному віці, а в молодшому шкільному віці вони закріплюються, як у реальних (в даному

випадку – навчальних) досягнення дитини, так і в його свідомості, чітко диференціоє всі основні складові мотивації досягнення успіхів.

У дошкільному віці мотив досягнення успіхів, або відповідно, мотив уникнення невдач стає стійкою рисою особистості дитини. Однак це відбувається не відразу, у період підготовки до навчання в школі в особистості дитини, остаточно закріплюються ті якості, які пов'язані з мотивацією досягнення успіхів або з мотивацією уникнення невдач. Розглянемо ці властивості докладніше.

Мова в першу чергу йде про самооцінку. Дошкільнята, формують свою самооцінку на основі оцінок, які даються їм дорослими людьми, за рахунок порівняння своїх результатів у різних випадках діяльності з результатами, досягнутими іншими дітьми того ж самого віку. У старших дошкільнят, зустрічаються самооцінки різного типу: адекватні, завищені і занижені, причому всі вони є досить стійкими.

Старшим дошкільникам властива свідома постановка межі досягнення успіхів і вольова регуляція поведінки, що дозволяє дитині добитися поставленої мети. При спробі зрозуміти, як розвивається мотивація досягнення успіхів у дітей дошкільного віку, важливо мати на увазі іще одну обставину, яка знайшла відображення в теорії та методиці вимірювання мотивації досягнення успіхів. Було встановлено, що у людини з досягненням успіхів пов'язані не один, а два різних мотиви: мотив досягнення успіхів і мотив уникнення невдач. Обидва мотиви, що розглядаються як несумісні один з одним, протилежно спрямовані на мотиваційні тенденції, формуються у старшому дошкільному віці, у провідних для дітей цього віку виду діяльності: у дошкільнят – в іграх, у молодших школярів – в навчанні. На мотивацію досягнення успіхів також впливають і два інших особистісних навчань: самооцінка і рівень домагань [2. С. 44-49].

У психологічних дослідженнях було показано, що діти і дорослі люди, що мають виражену мотивацію досягнення успіхів і низьку мотивацію уникнення невдач, мають адекватну або помірно підвищену самооцінку. А також досить високий рівень домагань. Отже у процесі розвитку мотиву досягнення успіхів у дітей, необхідно піклуватися як про адекватну самооцінку, так і про нормальне або злегка завищеному рівні їх домагань, які функціонально підтримують високорозвинений мотив досягнення успіхів.

Що стосується рівня домагань дитини, то він може залежати не тільки від успіхів у навчальній або будь-якій іншій діяльності, а й від положення, яке займає дитина в системі її взаємовідносин з однолітками в дитячих групах або колективах. Для дітей які мають авторитет серед однолітків, і мають у відповідних дитячих групах досить високий рівень домагань. Він однак, є не надмірно завищеним, а реалістичним, розрахованим на практично досягнуті результати.

Логіка формування і розвитку мотивації соціальної поведінки дітей, така, що спочатку в них з'являється соціально мотивована поведінка, а потім мотиви і мотивація такої поведінки в їхньому розумінні.

Для розуміння того, яким чином у дітей розвиваються мотиви і мотивація їх соціальної поведінки, важливо уявити, як з віком змінюються і по яким законам розвивається вся система потреб дітей та їх спілкування з оточуючими людьми. Перш ніж звернеться до безпосереднього обговорення закономірностей виникнення і розвитку мотивів і мотивації соціальної поведінки дітей, поговоримо про те, як у віковій психології розуміється розвиток спілкування у дітей.

До соціальної поведінки належать прояви психічної діяльності, безпосередньо пов'язані зі взаємодією між окремими людьми та їх групами. Виділяють два основних типи соціальної поведінки - групова, для якої характерна наявність взаємного потягу між людьми, і територіальна, при

якому такого потягу немає. Соціальна поведінка - дії людини серед людей і відносно людей (Я і ти, Я і ми), це соціально значимі дії. Адекватна поведінка - це поведінка, яка відповідає вимогам ситуації і очікуванням людей. Як різновид соціальної поведінки адекватна поведінка поділяється на конформну, відповідальну, допомагаючу, правильну, синтонну.

Значний вплив на поведінку дитини мають педагогічні чинники, які відображають недоліки навчально-виховного процесу і соціальні чинники соціальної поведінки дошкільників і вчителів (негативне ставлення батьків та вихователів, авторитарний стиль сімейного виховання та інше). Теоретичний аналіз проблеми дозволив зазначити, що поведінка дошкільників являє собою вчинки та дії, які не відповідають офіційно прийнятим у суспільстві освітньо-виховним і морально-правовим нормам. Виявлення основних чинників девіантної поведінки дитини дошкільного віку дозволяє не лише пояснити причини негативних відхилень у поведінці дітей, але й знайти необхідні шляхи забезпечення їх профілактики та корекції. Практика переконує в необхідності здійснення такої роботи постійно, систематично, з обов'язковою додатковою реалізацією методів індивідуальної профілактики та корекції. Ця робота направлена на основні сфери особистості: – емоційно-вольову (за рахунок гармонізації рівнів структури базальної афектної регуляції і засвоєння прийомів емоційної саморегуляції), когнітивну (за рахунок навчання теоретичному узагальненню і практичному засвоєнню елементарних закономірностей спілкування), поведінкову (за рахунок розширення соціального досвіду і засвоєння правил соціальної поведінки), рухову (за рахунок розвитку навиків психомоторики).

Реалізація формування соціальної компетентності у дошкільників відбувається через наступні методи: ігри на взаємодію, вільні і тематичні ігри-драматизації; рольове програвання моделей бажаної поведінки в різних життєвих ситуаціях; імітаційні ігри; вільне і тематичне

малювання; метафоричні етюди-релаксації; бесіда, обговорення розповідей, ігор; танці, ритмічні вправи, валяння (тілесні релаксації), вправи на розвиток дрібної моторики руки з одночасним розвитком моторики, артикуляції.

Мета такої роботи полягає у формуванні стійких поведінкових механізмів, що забезпечують дитині на доступному йому рівні стабільність в саморегуляції внутрішніх афективних процесів і емоційну адекватність в контактах з навколишнім світом.

ВИСНОВКИ

В результаті проведення дослідження було сформовано наступні висновки:

1. Розглянуто, психологічні особливості дітей дошкільного віку.

Протягом дошкільного віку відбувається інтенсивне дозрівання організму дитини. Ця інтенсивність є необхідною передумовою для більшої самостійності дитини. Внаслідок виховання та навчання, дошкільнята засвоюють нові форми соціального досвіду. В дошкільному віці виникає нова соціальна ситуація розвитку дитини. У дитини з'являється коло нових елементарних обов'язків. Перебудовуються взаємини з дорослими. Ці взаємини набувають нових форм. Спільні дії дитини і дорослого поступово заміщуються самостійним виконанням вказівок. Особливість соціальної ситуації розвитку дошкільників проявляється в провідному виді діяльності. Передусім це сюжетно-рольова гра. В ній створюються сприятливі умови для засвоєння навколишнього світу. Значення ігрової діяльності для психічного розвитку дошкільників. Ігрова діяльність соціальна за своїм походженням та змістом. Сенсорний розвиток дошкільника складається з двох взаємопов'язаних сторін. Перша сторона – засвоєння уявлень про різноманітні властивості і зв'язки предметів та явищ. Друга – оволодіння новими діями сприймання, які дають змогу повніше і диференційованіше сприймати світ.

2. Охарактеризовано становлення дошкільника як соціальної особи. Кожна особистість по-своєму відображає соціальний оточуючий світ, що позначається на її соціальній діяльності. В процесі соціальної діяльності людина інтегрує соціальні відношення навколишнього середовища і виробляє власне ставлення до оточення – соціальну поведінку. Соціальну поведінку розглядають як відносно узгоджену і послідовну сукупність соціально значущих вчинків особистості. Соціальна

поведінка здійснюється у спілкуванні і взаємодії. До соціальної поведінки належать прояви психічної діяльності, безпосередньо пов'язані зі взаємодією між окремими людьми та їх групами. Адекватна соціальна поведінка - це поведінка, яка відповідає вимогам ситуації і очікуванням людей. Активність особистості формується в умовах соціальних зв'язків і контактів людини із соціумом, результатом яких є зміна в соціальній поведінці особистості.

3. Визначено, поняття та сутність соціалізації дітей дошкільного віку. Соціалізація дошкільників включає знання про соціальні норми і цінності. Головне в цьому процесі позитивне ставлення до дитини. Структурними компонентами соціалізації є когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти. Кожний з компонентів характеризується сукупністю відповідних критеріїв. Наприклад, знання, ціннісні орієнтації, які зумовлюють вибірковість ставлення до суб'єктів соціальної дійсності. До них також відносяться моделі соціальної поведінки і діяльності. Знання сутності соціальних норм і цінностей є регуляторами відносин між людьми. Вони також є способами реалізації цих відносин у різних сферах життєдіяльності. Позитивне ставлення до соціальних норм і цінностей та активно-творче використання їх у власній життєдіяльності є основою соціалізації людини. На основі рефлексивного вибору за доцільністю та необхідністю формуються вміння керуватися соціальними нормами і цінностями у власній поведінці. А також у відносинах з різними суб'єктами соціальної дійсності.

4. Експериментально досліджено етапи соціалізації дитини дошкільного віку. В експериментальній групі високий рівень мають 17% дітей, середній - 43%, низький - 40%, відповідно у

контрольному - 18% дітей з високим рівнем соціалізації, 43% - з середнім і 39% з низьким. Як бачимо майже не існує істотної відмінності. Також наше дослідження показало, що діти з високим соціальним статусом виявили високий рівень розвитку соціальних мотивів (25%). Недостатній рівень розвитку соціальних мотивів продемонстрували 12% досліджуваних, у яких невисокий соціометричний статус. Тобто можемо стверджувати, що в старшому дошкільному віці позитивне ставлення одноліток стає для дитини спонуканням до діяльності. На першому місці показники широкі соціальні мотиви, серед яких борг перед дорослим, прагнення виконувати його вимоги. Мотивація уникання неприємностей не займає провідного місця в мотивації досліджуваних. Поглиблене вивчення аспектів виховного процесу дитячому садку показало, що проблема формування соціалізації поведінки виступає важливою ланкою системи роботи по соціалізації дітей.

5. Охарактеризовано формування соціальної компетентності дошкільників
Для оптимізації процесу формування соціальної компетентності дошкільників доцільним є створення адекватного простору для взаємодії, комунікації. З цією метою використовують різноманітні корекційно-розвивальні програми, тренінги, вправи, ігри. Ефективність використання способів розвитку мотивів соціальної поведінки обумовлена не схваленням або покаранням і, навіть, не набуттям комунікативних навичок, а формуванням почуття спільності з іншими людьми. Формування просоціальної поведінки дошкільників пов'язане з активним соціальним навчанням неконфліктним формам поведінки, конструктивним способам розв'язання протиріч, набуттям знань і соціальних навичок, а також вихованням системи особистісних диспозицій, настанов, на основі яких формується соціальна поведінка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агресивна дитина: як їй допомогти / Упоряд. О.А. Атемасова. – Х.: Ранок, 2010. – 176с.
2. Бовть О.Б. Причини агресивної поведінки дітей дошкільного віку. / О.Б. Бовть // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С.94-100.
3. Богущ А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. / А.М. Богущ. - К.: Знання, 2006. - 315 с.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. / Л.И. Божович. - М.: Инфра-М, 2001. - 256 с.
5. Гуменюк Г. Внутрішній світ дитини і стрес. / Г. Гуменюк // Довкілля. – 2008. - №1. – С.20-22.
6. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. посібник./ Т.В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 392с.
7. Емоційний розвиток дитини / Упоряд. С. Максименко. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112с.
8. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навч. посібник / М.М. Заброцький. – Тернопіль: Навч.книга – Богдан, 2009. – 112с.
9. Зозуляк Р. Процес соціалізації особистості: ретроспективний аналіз // Джерела. – 2006. – № 3–4. – С. 23–27.
10. Иванова Е.Н. Эффективное общение и конфликты./ Е.Н. Иванова. - Рига: Эксперимент, 1997. - 249 с.
11. Калуська Л. Праця як важливий засіб ранньої соціалізації дитини / Л. Калуська // Дошкільне виховання – 2004. – №2. – С. 9.
12. Кругман О. Комфортний мікроклімат у дитячому колективі / О. Кругман // Дошкільне виховання. – 2007. – №7. – С. 24 – 25.

13. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" /О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
14. Корнелиус Х. Выиграть может каждый. Как разрешать конфликты. / Х. Корнелиус. - М.: СТРИНГЕР, 2002. - 167 с.
15. Корнєєва Т. Психічне здоров'я дошкільників і телебачення. / Т. Корнєєва // Ребенок в детском саду. – 2006. - №22. – С.8-12.
16. Котырло В.К. Воспитание гуманных чувств у детей. / В.К. Котырло. - К.: Знання, 2004. - 236 с.
17. Кравченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший дошкільний вік / В.О. Кравченкова. – Х.: Ранок, 2013. – 192с.
18. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: Монографія. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
19. Кузьменко В.У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку // Дошкільне виховання. - 2001. - № 9. - С.11.
20. Кулачківська С.Є. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні особливості аспекти психічного розвитку). / С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К.: Нора-прінт, 1996. – 108с.
21. Курінна С. Становлення особистості дитини дошкільного віку в процесі взаємодії різних соціальних інститутів / С. Курінна // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1(27). – С. 6– 10.
22. Левин К. Типы конфликтов./ К. Левин. - М.: МГУ, 2002. - 261 с.
- 23.
24. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. / М.И. Лисина. – М.: Педагогика, 1986. – 144с..
25. Маценко В.Ф. Індивідуальний розвиток дитини. / В.Ф. Маценко. – К.: Главник, 2007. – 128с.

26. Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навч. посіб. / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432с.
27. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. / Т.І. Поніманська. - К.: Либідь, 2004. - 341 с.
28. Практична психологія. Старший дошкільний вік. / О.А. Атемасова. – Х.: Ранок, 2012. – 176с.
29. Прищепя Т.І. Соціалізація дошкільників. / Т.І. Прищепя // Психолог. – 2007. - №31-32. – С.31-46.
30. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери старших дошкільників./ Упоряд. О.А. Атемасова. – Х.: Ранок, 2010. – 176с.
31. Проценко О.В. Профілактика соціальної дезадаптації дошкільнят. / О.В. Проценко. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128с.
32. Рєпина Т.А. Соціально-психологіческая характеристика группы детского сада. / Т.А. Рєпина. – М.: Педагогика, 1988. – 232с.
33. Сємаго Н.Я. Теория и практика оценки психического развития ребенка. Дошкольный и младший школьный возраст. / Н.Я. Сємаго, М.М. Сємаго. – СПб.: Питер, 2005. – 384с.
34. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. / О.М. Степанов. - К.: Академвидав, 2005. - 520 с.
35. Урунтаєва Г.А. Практикум по детской психологии: Пособие для студентов. / Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькина. – М.: Просвещение: Владос, 1995. – 291с.
36. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе./ Д.И. Фельдштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 208с.
37. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н.П. Фетискин. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2005. - 227 с.
38. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье/ Под ред. В.К. Котырло. – М.: Педагогика, 1987. – 142с.

39. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта. / Б.И. Хасан. - СПб.: Питер, 2003. - 261 с.
40. Цукерман Г.А. Условия развития рефлексии у шестилеток./ Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 2989. -№2. – С.39-47.
41. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів: Навч. посібник. / М.В. Цюрупа. - К.: Кондор, 2004. - 172 с.
42. Чиркова Т. Учет индивидуально-психологических особенностей детей. / Т. Чиркова // Дошкольное воспитание. – 1986. - №5. – С. 38-42.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Дем'яненко Юлія Сергіївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

14.11.2022

(дата)

(підпис)

Юлія Дем'яненко

(ім'я, прізвище)